

LA COMÈTTA*

(gavà da: Elio Arrobbio, Si giocava per le strade. Vita torinese degli anni Trenta, Torino, Piemonte in Bancarella, 1997; voltà an lenga piemontèisa da Renato Agagliate)

L'orissi* a l'era finì. Èl sol a l'avìa torna 'mpinì d'istà minca ròba. Ant l'asur dël cel a j'ero fiorie 'd pcite nivole vaporose ch'a jè smijavo a balon aerostàtich ch'a 'ndojava anviarandse chi sa 'nté. Su për la colin-a, sota a Soperga e Pin, òrt, giardin e bòsch a l'avio 'rtrovà ij sò pèrfum, ij sò color. Le stra a j'ero torna 'd bindej ëd lus colorà.

Su un-a 'd cole stra un masnajòt - un cit moro* rijent coma 'l sol - a marciava an plucand la merenda, pan e cicolata, la ghèrsa ant un-a man, la barètta 'd cicolata ant l'àutra. Paolin - cost a l'era sò nòm - a marciava adasi, ël nas an aria, përchè a l'era tut ancantà a vardé le nivolètte-balon ch'a viaggiavo ondojante vers l'infìn.

A 'n tir ëd gatafrust*, setà për tèra ant un canton mes ëstèrmà dla stra, a-i era Sergio, ël cap-banda ëd Paolin. La schin-a pogìa contra la muraja bojnera* d'un palassòt da la qual a-i pendìo le rame d'un tijeul, a passava 'l temp, antant ch'a spetava, con ël gieugh dle sinch pere.

Antè che 'l tijeul a finìa de spòrz-se, a fasìa babòja un rosé: reuse dal pèrfum motoben fòrt apress ël lavagi dla pieuva, tant ch'a 'mpinia tuta la stra.

Sergio, na bionda caviara da Vichingh a l'era pa tipo da 'ntajesse dle reuse. Ànima dlicà e anast* fin a l'avìa, nopà, Paolin. Lassà le nivolètte-balon, a l'ha voltà 'l nas anvers le reuse e, fasend lòn, a l'ha vist Sergio. "Ciao, capòcia!" a l'ha salutà.

A son rivà, peui, a pòch a pòch, tuti j'àutri element ëd la banda. A mordìo 'dcò lor la merenda: na rosètta ambotia con na frità d'euv, n'àutr con na fètta 'd salam, chi 'd marmlada, chi 'd gnente.

"Coma ch'is dësmoroma* ancheuj? - as disìo. An colin-a, ant ij bòsch, a-i era la pàuta lassà da l'orissi. As podìa calé al Meisin* an sël Pò, a gieughe ai corsar.

Sergio a l'ha fàit ësghijé le sinch pere an sacòcia e a l'ha tirà fòra 'l cit pachèt dla merenda, a l'ha duvertalo e a l'ha ficà ij sò dent ant un-a michètta 'd pan con, fèrtà 'nsima, na fiësca d'aj - na savurià sòma d'aj.

Le lòse dël marciapé a brusavo sota 'l sol d'ost coma le pere dl'Arisona o come cole 'd na pian-a messican-a. Varda-sì*, as podria gieughe a j'Apaches e ai cow-boys: j'Apaches a assautavo la carovan-a dij cow-boys e Sergio a l'era Ken (soa guida) ch'a-j salvava e a fasìa

pèrzoné 'l cap dj'indian, Nìvola Rossa.

Ij fiolin a gasojavo 'mè d'oslèt ant la dèscussion quand a l'han vist-se rivé 'n cambrada an bici: camisin-a bianca 'mè la fiòca, crovatin, braje a la zuava, cavèj bin pentnà e voit ëd brillantin-a, un figurin! A pedalava elegant, un pòch sostnù, con ël nas pèr aria.

“Che gagà! - a l'ha bërbotà Sergio - d'anté ch'a riva?”

Ambajà da sò stil a 'rzigavo nen ëd parleje, contut ch'a murieisso da la veuja 'd vardé da davzin soa bela bici, dont le cromadure a bërlusio.

A l'ha pensaje Paolin, con sò bel deuit, a rompe la giassa: “Scusme, amis, it ses-to dè ste part? Col ch'a l'é tò nòm?”

Èl cit ciclista a l'ha pontajà sò pé pèr tèra e a l'é virasse anvers lor. A smijava content, bele se ant sò sguard a-i fussa na sòrt ëd babìa, ma finta, squasi ch'a l'avèisso mostraje parèj ma ch'a la sentèissa nen ant ël cheur. A l'ha rëspondù:

“Mi i son turinèis, ma i stagh an Èsvìssera, an colegi. I më s-ciamo Carl Umbert.”

“Ma come ch'a parla, chiel-sì?! - a l'han disse tra 'd lor ij gòrba. A l'avìo mai sentù parlé parèj, con la “er” a la fransèisa, e a l'han pensà ch'a fussa na sòrt ëd barboj* e, tut sùbit, a rijio ma peui a l'han comensà a compassionelo: “Che darmagi chëcché an cola manera!”

Sergio a l'ha tajà curt: “Che bela becana* it l'has!”

Antlora ij fiolòt a son sautà su an pé e, come s'a l'avèisso autorisaje, a l'han tacà a toché la bela bici, chi ël guidon*, chi la sela, chi ij pedaj, chi 'l ciochin, ch'a fasìo soné.

“Sent - a l'ha dije Sergio - it vorries-to gieughe con noi?”

“Certament” - a l'ha rëspondù Carl Umbert, e peui: “A che gieugh is dèsmoroma?”

Sergio a l'ha trovà 'l coragi 'd sugerì, sfrontà: “I faroma la gara dël chilòmeter lancià... s'it ën amprèste la bici...!”

Carl Umbert a l'é restà antërdoà. Fé monté la bici a cola banda 'd farinej ardì, pront a slansesse, a l'era un bel sacrifici. Ma peui a l'é decidusse:

“Ampresterai la bici pèr la gara. Ma con na condission!”

Ij bòcia a j'ero costumà a buté 'd régole 'nt ij gieugh e a l'han trovaje gnente da dì. Ma a l'avìo 'n bel buté 'l servel a la tortura*! La rësposta 'd Carl Umbert a l'era sempe la midema: “Nò!” Figurin-e, nò! Bije, nò! Na sòtola, nò! Na pistòla finta, nò! Na franda, nò! Nè spuèt*, nò!

“Coma ch'it ses difissios!” - a l'ha dije Sergio.

Paolin a l'ha aussà j'euj al cel e le nìvole, che prima a jè smijavo tanti balon-volant, adess a

smijavo 'd comëtta. Ma si! Un balon-volant a podìo nen felo ma na comëtta si.

"Na comëtta - a l'ha sclamà- domje na comëtta!"

"Na comëtta" - a l'ha dit, surprèis, Carl Umbert.

A s'é butasse an pòsa, con j'euj an aria, coma coj ch'a v'auto n'oferta con serietà e diplomassia. Ma a l'ha nen butaje 'n pess, ché dòp un pòch ij sò euj rijent a l'han fàit capì ch'a jè stasìa.

"Quand i mlo darè?, a l'ha ciamaje, con un pòch d'afann.

Sergio a l'ha 'ncrosià ij sò dij indes dèdnans ai làver e a l'ha sentensià: "It lo daroma doman. Al contrari*, i lo faroma an toa presensa".

Paolin a l'ha 'nfilà soa testa antra ij doi e a l'ha ciamaje a lè sgnorin: "Antlora, it èn prèste la bici? I la foma sta gara?"

Carl Umbert a l'é calà da la bici e a l'ha dit, grassios: "Ma i l'avìa già nen dit che 'd si?"

Antlora Sergio a l'ha dàit l'òrdin: "Tuti al Velòdromo, maraja!"

"Al Velòdromo" - a l'ha faje arson la banda 'd gagno.

A j'ero pen-a anviarasse che, da na traversa dla stra, a l'é comparì 'n tamagnon ch'a calava 'nt soa diression, anvers cors Casal. Sergio a l'é avzinasse al caval, a l'ha faje na carèssa e a l'ha ciamaje al cartoné, con rispet (èd sòlit ij cartoné a taparavo via, con mal deuit, ij gòrba ch'a montavo dè stermà sël tamagnon): "I podom-ne fesse gamalé?"

Èl conducent a l'ha rësponduje, sorident e bin dispòst: "Monté pura, gagno maléfich!"

A son tuti montà, svicc, con èd bej sàut. Sergio a l'ha giutà Carl Umbert, a l'ha carità la bici, a la fin a l'é montà 'dcò chiel.

Quand a son rivà al Velòdromo, a l'han ringrassià 'l viturin e a son corù ant un-a stra daré a l'impiant ësportiv. Quaichedun a l'ha tirà fòra d'an sacòcia 'n tòch èd giss con èl qual a l'han trassà la ligna 'd partensa, cola dèl traguard a na senten-a 'd méter. A l'han sernù 'l giùdes dla gara e 'l cronometrista. A son èstàite decidùe le régole e le penalisassion. A l'é stàit sortegià l'òrdin èd partensa. A la fin a son ancaminaje le preuve. A son èstàite longhe, le preuve, pèrchè ij cit a studiavo minca sòrt d'astùssie pèr èsté sla bici pì ch'a podìo.

Carl Umbert, bele se a l'era 'n pòch dëscontrarià da ste furbarie, a l'era 'dcò maravijà da soa organisassion: "Contacc, come i seve an piòta!"

La gara a l'ha vinciula chiel. Ma a l'é pa scomponusse. A l'era normal - a l'ha dit - chiel a l'avìa le gambe alenà. Luminos e pien èd gòj a j'ero, nopà, ij moro dj'àutri, motoben èd pì ch'a l'avèisso vinciù: finalment a j'ero stàit pèr d'ore ansima a na bici vera, lusenta 'd

cromadure, an figurandse d'esse Binda o Guerra, ij sò campion dël cheur, e pròpi a l'ombra dël Velòdromo, testimòni 'd tante imprèise 'd coj campion.

Carl Umbert a l'é tornà padron dla bici e a l'ha salutà con un soris:

“Ciao, maraja! Is vedoma doman pèr la comètta!”

A l'indoman a l'era na giornà franch bela, con un cel azur come mai e un leger vent amis ëd le comètte.

A la matin ij fiolin, campà giù, bin o mal, la stabilia porsion ëd travaj dle vacanse sota lè sguard atent ëd le mare ("Anans ël còmput e peui it seurte!"), a son spatarasse pèr fornisse dël material da cartolé, carboné e meisdabòsch*. A doi bòt dël dòp-disné a j'ero setà sota 'l rosé, e quand, un pòch apress, a son èstàit argionzù da Carl Umbert, a l'han anviarà 'l travaj con veuja.

Prima 'l proget, ij càlcoj, le mzure, pèrchè la comètta a fussa legera, consistente, equilibrà e bela; peui la realisassion, coma na cadena 'd montagi.

Tàula 'd travaj, na lòsa dël marciapé. Materiaj e atrass bin dèstendù an sle lòse d'antorn: carta velin-a d'un giàun òr, legera come 'l fià, pcite cane pèr ël tlé, robuste ma con ël pèis ëd na piuma, sutila stagnòla pèr j'anej dla cova, ël méter, le tèsdìre, ij tempror, la còla, la filsela, ël rochèt dël fil.

Carl Umbert a cercava 'd giuté butand le man daspèrtut: a j'ero man nen abituà a travajé e, consèssia, cissà da la smània ëd fé dj'amis.

Ant l'aria a svolassavo mila pèrfum: le reuse e 'l tijeul dël murajèt, le bërgne, ij pom, ij persi dij giardin dj'anviron, erbe e fèn da pi lontan, gasojé d'oslèt e zonzoné d'avije e galavron daspèrtut: n'atmosfera divin-a.

N'ora pi tard la comètta a l'era finia: cogià pèr tèra, con soa punta aerodinàmica, ël còrp bin proporsionà, j'anej dla cova ch'a tramolavo al vent, a smijava ch'a l'avèissa maitass ëd volé.

“A l'é magnìfich” - as ralegrava Carl Umbert.

A l'han spetà che la còla a suvèissa, peui Sergio a l'ha dit: “A venta provelo”.

Carl Umbert a l'ha sugerì: “L'onor a speta a Paolin ch'a l'ha avù l'idèja”.

A l'han cercà na stra spassiosa, anté che Paolin a l'é butasse an punta a na calà. Pijà la comètta tra pòles e indes, a s'é butasse a core an tenindla contra vent e andasend sempe pi fòrt. Dòp chèich arsàut la legera dèsmora 'd carta a l'ha “pijà 'l vent”: antlora a l'é aussasse

an vòl, sicura e ardìa. Ij fiolin a l'han salutà la manœvra con un còro 'd crij e ovassion. La comëtta a montava sicura e a sè slontanava, - èl giàun òr splendrient al sol e la cova d'argent ch'a bërlusìa - a montava e a sè slontanava sempre 'd pì, ondojand alegra, manaman che Paolin a molava 'l fil, èl rochèt sarà ant èl pugn: tant 'mè le nivolètte ch'a l'avìa amirà 'l di prima.

Dòp un pòch Paolin a l'ha mostraje a Carl Umbert come ch'as fasìa a porté la comëtta a tèra e pen-a che a l'é posasse an sël pra a l'ha dije: "Adess preuva ti".

Al ters tentativ Carl Umbert a l'é ariessù a mandé la bërlusenta dësmora an cel. An col moment èl mësura sgnorèt a l'é trasformasse: ross an faccia come 'n povron, a s'é butasse a core su e giù pèr la stra apress a la comëtta, ij cavèj èscarpèntà, la camisòla dësbotonà, la braje fòra dai caussèt, ij caussèt arversà sle scarpe, sgangherà, pì gnente dël figurin ch'a l'era 'l di anans. Però, ant j'euj, a-j bërlusìa 'l rifless neuv ëd n'ànima tocà, pèr la prima vòlta, da la gòj.

J'amis a lo vardavo ambajà. Sergio a sopatava la testa an disend: "Che balengo!"

Quand, dòp na longa serie 'd gir, a l'ha finì dè sfoghesse, Carl Umbert a l'ha 'rciamà la comëtta a tèra e a l'é rangiasse a la belemej, suvandse, con un fassolèt ëd batista, j'euj pien ëd lerne 'd comossion.

Antant ch'a s'anviarava, a soridià gentil, istintiv: "Costa comëtta a l'é un capolavor. I la conserverai come arcòrd".

Pèrchè - a l'ha ciamaje Paolin, ch'a l'era pa scapaje 'l sens ëd soe paròle - it verras pì nen a gieughe con noi?"

"Nò, belavans*, doman i parto", la vos pien-a 'd tristëssa sincera.

Carl Umbert a l'ha pijà con na man la comëtta, con l'àutra 'l guidon dla bici e, con èslans a l'ha nonsià: "I v'invito tuti a mia ca a fé merenda, adess. I ven-e?"

La ca 'd Carl Umbert a l'era na vila fongà ant un silensios parch pien ëd verd e 'd fior adossà a la colin-a 'd Sassi. Al rastel* na targa a nonsiava 'l nòm dël proprietari: un nòm fàit ëd tanti nòm, sota a na coron-a real.

Paolin, lesù la targa, a l'é avzinasse a Carl Umbert e a l'ha bësbijaje ant un-a oriya: "It ses-to 'n nòbil?"

Èl cit nòbil a l'ha surijù, senza rësponde.

Un mèstr ëd ca* a l'ha salutalo "Marchesin" e a l'ha fàit seté la banda 'd Sergio ant un

salotin tut dè stuch, specc e tapiss. Carl Umbert a l'è sparì al cò* 'd në scalon. Da lì a pòch a l'è comparì: torna lè sgnorèt polid e ampomatà ch'a l'avio conossù.

La merenda a l'è stàita fiamenga: bischeuit con ël gelato e na cita golà dè spumant: "Ròba da cine" - a disìa Sergio. Na manera eleganta pèr dije "Adieu".

Sergio e j'àutri a j'ero genà an mes a tovajeuj, piatlin e cuciarin. Fòrt as fasìa sente l'arciam ëd Borgh ëd Pò ch'a j'ero lor, ij sò regn ëd vent, ëd bòsch misterios, ëd zerb, dè stèrnìe e lòse dè stra, ëd rive e giairon ëd Pò.

Pèr arlassé soa gena, ël "Marchesin" a comèttìa volutamente j'infrassion al galateo ch'a fasìo lor, e antratant andasìa arpetend: "I v'arcorderai pèr sempre". Sò sguard as fèrmava su lor con tenerèssa, a smijava ch'a vorèissa fotografeje ant ël cheur an manera permanent.

comètta = aquilone

orissi = temporale

moro = viso

gatafrust (franda) = fionda

muraja bojnera = muro di cinta (la "bòjna" è la pietra confinaria)

anast = fiuto

dèsmoresse = giocare, divertirsi

meisin = isolotto (di fiume)

varda-sì = ecco!

barboj = balbettio

becana = bicicletta (gergo)

guidon = manubrio

buté 'l servel a la tortura = spremersi le meningi

spuèt = cerbottana

al contrari = anzi

meisdabòsch = falegname

belavans = purtroppo

rastel = cancello

mèstr ëd ca = maggiordomo

al cò = in cima